

Martin Heidegger

IDEJA KOT REPRAESENTANS ALIQUID IN KOT REPRAESENTATUM TER RAZLIKA MED NJIMA; realitas objectiva in realitas formalis sive actualis

Sama ideja nudi možnost razločkov, ki so pomembni. Ali to, kar nahajamo v ideji, kar nahajamo v sodbi, nahajamo kot tisto, kar se nanaša na nekaj extra mentem? Da bi to razjasnil, se Descartes posluži neke razlike, ki izhaja iz tradicije in ki jo lahko karakteriziramo kot razliko med realitas formalis in realitas objectiva ¹

Descartes mora, če želi vzdržati v tem motrenju, pokazati bivanje Boga na bazi zavesti. To stori tako, da pokaže: v zavesti obstaja idea čisto posebne narave, tu je kot realitas objectiva.

To, da se orientiramo v temeljnem Descartesovem razlikovanju glede mnogoterosti cogitationes, je pomembno že zaradi tega, ker smo pred pojmo-ma resničnosti in napačnosti, ki sta za nas temeljnega pomena. Kot edini rod cogitationes, ki so lahko tudi napačne, preostane iudicium. Descartes ob tem opozori, da iz načina biti, ki ga ima cogitacio kot cogitacio, tudi

¹ Descartes: Meditationes de prima philosophia (III), Bibliotheca Philosophorum 1, Sumptibus Felicis Meineri, Lipsiae 1913, str. 35 in naprej.

judicium ni izključen. Ravno zato, ker judicium *ideae et voluntates* enači, saj je *res cogitans* tista, v kateri se odvijata, je tu možnost za *defectus*. Le tako se lahko zgodi, da *non verum esse* nalomi specifično bit sodbe. Celotno motrenje se steka zato k temu, da pokaže: 1. kje se konstituira bit sodbe; 2. katera so tista določila biti, ki dopuščajo nekaj takega, kot je *defectus*, tisti *defectus*, ki tvori *ratio formalis*, samolastno bit tega, kar je *falsum*.

To, kaj je judicium, vemo le na negativni način: je tista *cogitatio*, v katere biti temelji *falsitas* na bitnostni način. Descartes odpre razpravo o tem, kaj sta *falsitas* in *veritas*, z namero, da kriterij evidence ne postavi samo s sklicevanjem na temno zavest nezaustavljivosti svojega uvida, ampak da ga na strog način dokaže. Pokazati je treba, da *res cogitans* v svoji biti, kolikor je *res cogitans* dejanska bit, izključuje vsakršno zmoto. Ni treba pokazati le tega, da je *res cogitans* v svoji biti ustvarjena od Boga, ampak tudi, da je to, kar v njej nastopi realiter, kot npr. zmota, nekaj, kar ne more izvirati iz Boga.²

34

To vodi Descartesa do eksplikacije tega, kaj je *falsum*. Dokazati je treba, kolikor je *falsum* v zavesti, da ne more izvirati iz Boga. Descartesovega božjega dokaza ne bomo obravnavali podrobneje, marveč le osišče, okoli katerega se suče preučevanje.

V ta namen si moramo na kratko pojasniti, kako Descartes s tal, na katerih stoji, ko namreč ve: *cogito sum*, lahko stopi iz zavesti, tj. kako z isto evidenco pokaže, da nekaj eksistira zunaj zavesti (*extra mentem*).³ Vprašanje je: Kje je točka zastavitve prestopa iz zavesti k potrditvi biti nečesa *extra mentem*? Slišali smo že, da je idea resnična po svoji samolastni biti sami, da je to, kar označujemo s spoznanjem. Teoretično dojetje biti tiči prvenstveno prav na polju, ki ga ima idea. Vprašamo pa: kako pride Descartes s tal, na katerih je opisan *cogito sum*, do zastavitve tega, kar je *esse extra mentem*? Da bi to pot naredil razumljivo, Descartes v okrožje *ideae* vpelje

² Descartes: *Meditatio IV*, str. 61.

³ Descartes: *Meditatio III*, str. 40.

neko razliko. Nempe quantas ideae istae cogitandi quidam modi tantum sunt, non agnosco ullam inter ipsas inaequalitatem, et omnes a me eodem modo procedere videntur.⁴

V celokupnosti ideae ni nikakršne neenakosti, kolikor jih motrim kot načine samega cogitare, — kolikor je idea zame le cogitatio, repraesentans aliquid. Vsaka idea qua idea je esse cogitans. Kolikor pa ideae motrim glede na representatum, pa naletim na neko razliko: sed quatenus una unam rem, alia aliam representat, patet easdem esse ab invicem valde diversas.⁵

Vprašanje pa je: Kaj natančno je tisti moment, po katerem se razlikujejo ideje? Repraesentatum je motren z vidika smisla biti, ki ga ima predstavljeno samo: predstavljanje kamna, geometrijskega predmeta, Boga. Ti so repraesentata. In ta način biti je realitas objectiva. Med idejami pa se ta realitas objectiva lahko razlikuje kot majus in minus. Bivajoče, ki je prezentno v svoji bitni vsebnosti, se lahko glede te vsebnosti razlikuje. Descartes navaja naslednje primere: Nam proculdubio illae quae substantias mihi exhibent, majus aliquid sunt, atque, ut ita loquar, plus realitatis objectivae in se continent, quam illae quae tantum modos, sive accidentia repraesentant.⁶

Tiste ideae, quae repraesentant aubstantia, majus repraesentant kot tiste, ki nudijo le accidentia. Razlika med majus in minus je prikazana z razliko med substantia in accidens, ki je vzeta iz grške filozofije, kolikor tu z vidika biti ousia stoji nad symbebekos. Toda tal, s katerih je popvzeta ta razlika, že ni več tu.

⁴ Prav tam: >>Kolikor so namreč te ideje zgolj neki modusi mišljenja, med njimi ne vidim nikakršne neenakosti in o vseh se zdi, da izhajajo iz mene na enak način.>> (Meditacije /prevedel Primož Simoniti/, SM, Ljubljana 1988, str. 70.)

⁵ Prav tam: >>Kolikor pa kaže ena ideja eno stvar in druga drugo stvar, je jasno, da sta med seboj močno različni.<<

⁶ Prav tam: >>Zakaj nedvomno so tiste, ki mi kažejo substance, nekaj več in vsebujejo, če se tako izrazim, več objektivne realnosti kakor tiste ideje, ki kažejo moduse ali akcidence.<<

Kako je z danostjo takšne ideje zagotovljena bit tistega, kar reprezentira realitas objectiva ideje? Da bi postala dejanska navzočnost tistega, kar je prezentirano kot realitas objectiva ideje, evidentna, so pritegnjeni obči sholastični aksiomi, ki so nakratko formulirani takole: non posse aliquid esse v tem smislu, da bi bilo narejeno iz nič (fieri a nihilo). Vse, kar je, mora do svoje biti priti od nečesa. Ta causa mora biti tako, da je bitni naravi izočinovanega vsaj enakovrstna, če ne celo nadmočna. Nekaj torej do biti ne more biti privedeno po nečem, kar je aliquid minoris realitatis. Descartes vpelje ta aksiom tik pred odločilnim razmislekom:

Atque hoc non modo perspicue verum est de iis effectibus, quorum realitas est actualis sive formalis; sed etiam de ideis, in quibus consideratur tantum realitas objectiva.⁷ Vzniknil je torej nov pojem tega, kaj je realitas: realitas actualis sive formalis. Realitas formalis je tisti modus biti, ki reprezentira dejansko bit predmeta qua bit. To moramo prenesti na idejo: ideae so to, kar so, na ta način, da podajajo nekaj predstavljenega. Tako Descartes poprej dane obče ontološke aksiome aplicira na realitas objectiva idej. Realitas objectiva, bitna vsebnost tega, kar je predstavljeno, potrebuje ustrezno povzročitev. Descartes si ta razmislek zagotovi na dva načina, tako, da pokaže, da bi bilo sprevrnjeno verjeti, da aksiom ne velja, če v idejah ne obstaja realitas formalis. Descartes doda, da se realitas formalis s svojo samolastno bitjo ne pretoči v zavest. To pa ne preprečuje aplikacije aksioma glede povzročitve, kajti realitas objectiva ni preprosto nič, temveč je nekaj. Nam quamvis ista causa nihil de sua realitas actuali, sive formali in meam ideam transfundat, non ideo putandum est illam minus realem esse debere, sed talem esse naturam ipsius ideae, ut nullam aliam ex se realitatem formalem exigit, praeter illam quam mutuatur a cogitatione mea, cujus est modus; quod autem haec idea realitatem objectivam hanc vel illam contineat potius quam aliam, hoc profecto habere debet ab aliqua causa in qua tantumdem sit ad minimum realitatis formalis, quantum ipsa continet objectivae.⁸

⁷ Prav tam, str. 41: >>In to očitno drži ne le pri tistih učinkih, katerih realnost je aktualna ali formalna, temveč tudi pri idejah, v katerih opazujemo zgolj objektivno realnost.<< (Prav tam, str. 71)

Iz tega, da *realitas formalis* v *realitas objectiva* ne nastopa realiter, ne smemo sklepati, da *causa* za *realitas objectiva* ni ravno tako realna kot ta *realitas formalis*. Četudi *causa* od svoje dejanske realnosti ne prestavi ničesar v mojo zavest, ne smemo meniti, da je zaradi tega manj realna. *Idea qua cogito* nima samo tega, kar je kot *realitas formalis* *modus essendi*, ampak ima poleg tega tudi *realitas formalis*, ki povzroča *realitas objectiva*. *Realitas objectiva* pripada ideji kot ideji sami in ker ji ta pripada na temelju njene narave, terja bit ideje same *realitas formalis* reči, ki je *res repraesentata*. Čeprav ne obstaja nikakršen pretok formalne realnosti, vseeno ne smem meniti, da ideja za svojo povzročitev potrebuje manj realnosti.

Nadaljno pravo dokazovanje je pravzaprav odveč. Nam *quemadmodum iste modus essendi objectiva competit ideis ex ipsarum natura, ita modus essendi formalis competit idearum causis, saltem primis et praecipuis, ex earum natura.*⁹

Realitas objectiva ideje terja zase vzrok, reč s formalno realnostjo, *res*, katere bit je tu v objektivni realnosti. Kolikor imam idejo Boga in je sam kot *imperfectum* nisem povzročil, moram biti povzročen od tega bitja, ki je *esse perfectum*. Aplikacija obče sholastične teze: Bog sam je svoja bit (*Deus est entitas essendi sui*). Očitno je, da Descartes aksiom o vzroku *esse naturale* na formaliziran način preprosto prenese na bit v smislu predstavljeno bivajočega kot takega. To lahko stori, ker >>objektivnost<< sama spada k ens formalne ideje: saj je vendarle prav kot to, kar pusti videti. Z njeno bitjo je tu tudi videnost (od) nečesa. Videnost od... >>je<< to, kar je, po svojem odkod

⁸ Prav tam: >>Zakaj čeprav ta vzrok ne preliva ničesar od svoje aktualne ali formalne realnosti v mojo idejo, zato še ne smemo meniti, da mora biti ta vzrok manj realen; ne, narava ideje same je taka, da iz sebe ne terja nobene druge formalne realnosti razen tiste, ki si jo sposoja od mojega mišljenja, katerega *modus* je. Da pa vsebuje ta ideja to ali ono objektivno realnost in ne kake druge, mora to zares imeti od nekega vzroka, v katerem mora biti vsaj toliko formalne realnosti, kolikor ima sam objektivne realnosti.<<

⁹ Prav tam, str. 43: >>Ker je realnost, ki jo opazujem v svojih idejah, zgolj objektivna, tudi ne smemo domnevati, da ni potrebno, da bi bila taista realnost formalno v vzrokih teh idej, temveč da zadošča, če je v njih tudi objektivno. Kajti kakor se ta objektivni *modus* bivanja ujema z idejami po njihovi lastni naravi, tako se ta formalni *modus* bivanja ujema z vzroki idej, vsaj s prvimi in pogloblitnimi po njihovi naravi.<< (Prav tam, str. 72)

prisotnost od... >>v<< perceptio - je bit vsakokratnega odkod. Če je to Bog, potem ta prisotnost ne more >>biti<<, se pravi biti proizvedena, od mene, ki sem res finita. Ta prikaz je točen, kolikor razumemo res cogitans kot ens creatum in imamo njegovo esse, cogitare pred seboj kot idejo. Nam to pomeni, da Descartes v biti res cogitans vidi dvojno bit, bit, v kateri sovpa data esse repraesentatum in esse repraesentans.¹⁰

38 Pojasnili smo si pomemben moment ontološke podlage Descartesove določitve zavesti in sicer z vidika razlike, ki jo napravi Descartes glede ideje. Razlikuje med dvema načinoma biti ideje: 1. način biti kot cogitatio (modus essendi mutuatus a cogitatione), 2. modus essendi objectivus, bit predstavljenega kot predstavljenega. Ta razlika znotraj ideje nudi tista tla, s katerih Descartes s sredstvi ontoloških principov pride do evidentnega določila bivanja (navzočnosti) prezentiranega. Vsaka realitas objectiva terja s svoje strani to, čemur pravi causa, njena realitetnostna narava pa ustreza bivajočemu, ki ga podaja realitas objectiva. Vsak vzrok qua vzrok je realen. Bit v smislu causa je realitas formalis. Iz te miselne poti, ki je zgrajena deloma na svojevrstnem poudarjanju tega, kar je clara et distincta perceptio ideje Boga ter na principih tradicionalne ontologije, izhaja, da Descartes znotraj tega, kar je res cogitans, enotno nivelira dvojno bit: esse tega, kar je cogitare in esse tega, kar je cogitatum. Oboje je esse animi, bit, ki je kot taka od telesa sprva neodvisna. Descartes nivelira realitas objectiva in realitas formalis ideje same, to niveliranje pa je možno zaradi tega, ker sta cogitare qua cogitare in cogitatum qua cogitatum evidentno dana na enak način, kot nekaj (aliquid) navzočega. Glede na esse verum sta oba načina biti navsezadnje identična. Oba bivajoča sta, se pravi sta ustvarjena, od Boga, tj. verum. Po tej določitvi je jasno, da tu clara et distincta perceptio kot kriterij privzame funkcijo niveliranja karakterjev biti. To naglašja svojski način dovrševanja skrbi za spoznano spoznanje. Nahajamo ga tam, kjer sta znotraj zavesti nivelirana dva različna načina biti, in sicer tako, da sta oba brez zadržka podvržena kavzativnemu motrenju v smislu sholastike.

Prevedel Tine Hribar

¹⁰ Glej o tem Dodatek, 18. dopolnilo, str. 308.

Prevajalčeva opomba:

Preveden je 26. paragraf iz Heideggrovih predavanj Uvod v fenomenološko raziskovanje (Einfuehrung in die phaenomenologische Forschung) v zimskem semestru 1923/24; glej Gesamtausgabe 17, Klostermann, Frankfurt/M 1994, str. 140-146.